

FEJEZETEK A SZLÁV NYELVTUDOMÁNYBÓL,
IRODALOMBÓL ÉS KULTÚRÁBÓL

Szerkesztette
Dudás Mária,
Menyhárt Krisztina

ELTE BTK
Szláv Filológiai Tanszék
Budapest, 2019

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA
Budavári Bolgár Önkormányzat

SZAKMAI LEKTOROK

Lebovics Viktória

Pátrovics Péter

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ

Janiec-Nyitrai Agnieszka

© Szerzők

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője

Sorozatszerkesztő: Lukács István

A borítót tervezte: Sellyei Tamás Ottó

Nyomdai kivitelezés: Robinco Kft.

ISSN 1789-3976

ISBN 978-963-489-162-8

TARTALOM

Előszó	7
CSÁSZARI ÉVA Élettörténetek és kétnyelvűség	9
DUDÁS ELŐD 18. századi bácskai bunyevác szövegek nyelvi elemzése	21
DUDÁS MÁRIA Öröm és bánat kifejezése a magyar és bolgár frazeológiában	34
FEDOSZOV OLEG Földrajzi nevek és a frazeológia	44
ISTVÁN ANNA Régi magyar képversek szlovák vonatkozásai	53
JAKOVLJEVIĆ DRAGAN A szerb irodalomkritika kialakulása és sajátosságai a Habsburg Monarchia korában	65
JANIEC-NYITRAI AGNIESZKA Az alkotói folyamat önreflexiója Karel Čapek válogatott műveiben	78
KISS SZEMÁN RÓBERT Régiségek és hamisítások a 19. század eleji szláv kultúrákban	91
LUKÁCS ISTVÁN Mesenovella a századelőn – Ivan Cankar és Balázs Béla	105
LUKÁCSNÉ BAJZEK MÁRIA A felsőszölnöki nyelvjárás szókincse	114

MANN JOLÁN	
„Repülünk Pannónia fölött”: Miroslav Krleža útirajzai	127
MENYHÁRT KRISZTINA	
Szűz Mária kultusza a bolgár és a magyar néphitben	138
PAVIČIĆ MLADEN	
Dominik Smole <i>Fekete napok és egy fehér nap</i> című regényéről ...	152
RÁGYANYSZKI GYÖRGY	
A biblikus cseh nyelvű liturgia mítosza a magyarországi szlovák evangélikus gyülekezetekben	164
URKOM ALEKSANDER	
Gazdasági terminológia a magyar-szerb lexikográfiában	175
VIG ISTVÁN	
Újszemponatok a horvát partikula meghatározásához	183
ZSILÁK MÁRIA	
A Várnai csata (1444) utóélete írott forrásokban és a szóbeliségben	194

ÉLETTÖRTÉNETEK ÉS KÉTNYELVŰSÉG

CSÁSZÁRI ÉVA

Abstract: The study demonstrates different types of communicational strategies (code-mixing, code-switching) arising from the manifestations of 38 bilingual (Slovak-Hungarian) informants in Bükkszentkereszt. The code-choosing, code switching, code-mixing are that kind of phenomena which can be examined mainly in bilingual medium.

There are several definitions for bilingualism: from the broadest to the strictest (minimal-maximum). We have presented and analyzed the speech strategies used by the bilingual speakers: different types of code-switching and forms of code-mixing.

The code-switching is basically the alternating use of two languages within a manifestation or conversation while code-mixing means that the elements of two languages make a unit from semantic, syntactic and prosodic point of view so norms regulate it.

Keywords: bilingualism, code-switching, code-mixing, Slovak dialect, sociolinguistics

A tanulmány bükkszentkeresztli adatközlők kétnyelvű (szlovák-magyar) megnyilvánulásain keresztül a kétnyelvűségből adódó kommunikációs stratégiák (kódkeveredés, kódváltás) különböző típusaival foglalkozik.

Bükkszentkereszt, 1940-ig Újhuta, a szlovák nyelvszigetek azon típusához tartozik, amely a Bükk-hegység egykori ipari településeit foglalja magába, tehát a mai Bükkszentlászlót, Répáshutát, Bükkszentkeresztet. Ehhez a csoporthoz hozzátartozik a ma már Miskolc város közigazgatási részeként létező Ómasa és Hámor (Alsó- és Felsőhámor) is, amely településeken már egyáltalán nem beszélnek a szlovák nyelvet. A szóban forgó hegyvidéki települések lakossága felekezeti hovatartozás szempontjából, római katolikus. Gazdaságilag nem önellátó falvakról van szó, azaz a falu lakói nem tudták/tudják megtermelni maguknak a szükséges élelmiszereket és takarmányféléket. Nemzetiségi intézményeik fokozatosan épültek ki a múlt század második felétől. A szlovák nyelvet és a hagyományokat éppen ezért ösztönösen őrizték meg.

Az 1755-ben alapított Bükkszentkereszt (egykori Újhuta) lakossága nem egy időben és nem egyazon területről telepedett le.

Ezt a sokszínűséget őrzí magá a szlovák nyelvjárás is, amely Király Péter megfogalmazásában az átmeneti típusú nyelvjárások közé tartozik: a helyi dialektus mindegyik szintjén egyaránt képviselve vannak – igaz nem azonos arányban – a nyugati, a keleti és középszlovák nyelvjárások elemei (KIRÁLY 2001: 225).

A nyelvjárás, a dialektus és a nyelv olyan fogalmak, amelyeket a szociolingvisztika óvatosan alkalmaz. A dialektust és a nyelvjárást gyakran állítják szembe a köznyelvvvel és előfordulhat az is, hogy a (köz)nyelv alárendelt változatának tekintik, ill. olyan szubstandard változatnak, amely „ki van rekesztve a tisztas társaságból”. Míg a dialektus, a nyelv, a stílus, a standard nyelv stb. ... megfogalmazások általában pozitív vagy negatív érzelmeket válthatnak ki, addig a kód semleges terminus. A kód tehát bármilyen rendszerre alkalmazható meghatározás, amelyet két vagy több ember kommunikáció céljából alkalmaz. A kódváltás, a kódváltás, a kódkeveredés olyan jelenségek, amelyeket főként kétnyelvű közegben vizsgálhatunk (WARD-HAUGH 2002: 78).

A kétnyelvűségnek számos meghatározása létezik: a legtágabbtól a legszigorúbbig. Éppen ezért megkülönböztetnek produktív-receptív, elsődleges-másodlagos, szerzett-tanult, korai-kései, aktív-passzív stb. kétnyelvűséget (BARTHA 1999: 34). A „tökéletes kétnyelvűség” vagy „kettős kétnyelvűség” az, amikor a beszélő mindkét nyelvet azonos szinten ismeri, sokkal ritkábban fordul elő, mint a kétnyelvűség többi fajtája (BARTHA 1999: 35).

A kétnyelvűség tágabb felfogásának legfőbb képviselői Diebold és Macnamara. Az egyik minimális meghatározás szerint kétnyelvűnek tekinthető az a személy is, aki a másik nyelven nem tud megnyilatkozni, de megérti mások beszédét, ill. annak egyes részleteit, a másik – Macnamarától származó – definíció szerint pedig „mindenki kétnyelvűnek tekinthető, aki a második nyelven a négy alapvető nyelvi készség (beszéd, megértés, olvasás, írás) egyikével rendelkezik első nyelvi készségei mellett” (BARTHA 1999: 36–37).

A tanulmány célja, hogy bemutassa és elemezze a kétnyelvű beszélők által alkalmazott beszédstratégiákat: a kódváltás különböző típusait és a kódkeveredés formáit.

A kódváltás lényegében egy megnyilatkozáson vagy társalgáson belül két nyelv váltakozó használata, míg a kódkeveredés azt jelenti, hogy a két nyelv elemei jelentéstani, mondattani és prozódiai szempontból is egységet alkotnak, azaz normák írják elő. Stabil kétnyelvűségről akkor beszélhetünk, amikor az közösség tagjai közel azonos szinten ismerik a két nyelvet (BORBÉLY 2001: 110). A helyi szlovák nyelvváltozatot legjobban a legidősebb generáció képviselői beszélik, tehát az életkor és a nyelvtudás között fontos összefonódás van. Ezért az adatközlőimet a legidősebb korosztályból választottam ki. Azt tűztem ki célul, hogy minél nagyobb mennyiségű, jó minőségű, összefüggő vernakuláris (szlovák nyelvű) anyagra tegyek szert. A vernakuláris stílust éppen az jellemzi, hogy a beszélő részéről minimális koncentrációt igényel, ezért ebben a megnyilatkozási módban figyelhetjük meg a legrövidebb és legrendszerűbben az előforduló fonológiai és grammatikai jelenségeket (BORBÉLY 2001: 69).

Az adatgyűjtés 2018 szeptemberében zajlott Bükkszentkereszten, kötetlen, részben irányított beszélgetés formájában. Az adatközlők (6 fő) átlagéletkora 90 év volt. A legidősebb akkor 94, a legfiatalabb 88 éves volt. Készségesen álltak rendelkezésre, mindegyikükkel kivétel nélkül személyes ismeretségben, egy részüikkel rokoni kapcsolatban is állok.

A kódváltás és a kódkeveredés tehát a kétnyelvű (esetleg többnyelvű) beszélő beszédstratégiája. Kódváltás esetén el kell különíteni a bázisnyelvet (befogadó nyelv, mátrix nyelv) a vendégnyelvtől (befogadott nyelv, beágyazott nyelv). Mindig a bázis nyelv határozza meg a megnyilatkozás struktúráját. A beszélő a vendégnyelvből egy vagy több elemet (szót, szintagmát esetleg mondatot) visz át a bázisnyelvbe. A kódváltás nyelvtani szempontból is mindig szabályozott, sosem véletlenszerű jelenség (BORBÉLY 2001: 187).

A szakirodalom különböző kódváltás-típusokat ír le:

Státuszemelés: hivatalos jellegűvé váló kommunikációs helyzetben, műveltséget, szakértelmet kifejezésre juttató szitációban fordulhat elő.

Szolidaritás: a közösséggel való szolidaritást kifejező állapotban.

Az üzenet perszonalitása: a beszélő kifejezésre juttatja a jelenlétét.

Bizalmasság: a beszélő kifejezi dühét, bosszúságát.

Kizárás: ebben a helyzetben a beszélők szándékosan kizárnak valaki(ke)t a társalgásból.

Megszólítás: a megszólított azonosítását célzó kommunikációs cselekmény, többtagú csoportból egyvalaki megszólítása.

A személyes és az objektív álláspont kinyilvánítása.

Kitöltés: egy kifejezés, mondat stb. kitöltése.

Kiváltás vagy kötés: amikor a beszélő folytatja a legutóbb használt nyelvet.

Idézés.

Közbevetés: a beszélő kilépve a narrátor semleges szerepéből más megjegyzést tesz.

Minősítés: az adatközlő részletezi, kihangsúlyozza vagy megmagyarázza az egyik kódon elhangzottakat.

Isméltés: a beszélő megismétli az egyik kódon elhangzott információt a másik nyelven (BORBÉLY 2001: 192–193).

Az adatgyűjtés során arra kértem az adatközlőket, hogy kötetlenül beszéljenek az udvarlási és a házasságkötési szokásokról, de engedtem, hogy a beszélgetés az általuk preferált témák mentén haladjon, ily módon élettörténeteket, sorsokat, érdekes és sokszor fájdalmas eseményeket meséltek el.

Most rátérünk a konkrét példákra, a szlovák nyelv bázisán megnyilvánuló kódváltás típusok és kódkeveredések bemutatására és elemzésére:

1. „Skagye prisli, ta z nyemecké aj ze szlovenszké, tak mozse bity, zse aj *hogy mongyam oroszat, szóval sztamagy prisli.*”

(Honnan jöttek, hát Németországból, Szlovákiából, lehet, hogy mondjam Oroszországból, szóval onnan jöttek.)

A kódváltás ebben a megnyilatkozásban helyettesítő kifejezésként funkcionál. A beszélő magyar kifejezéssel egészíti ki a szlovák bázisnyelvű mondatot. A *szóval* interakciós mondatszó (módosítószó) segítségével a legutóbbi nyelv használata folytatódik, azaz kötésnek tekinthető.

2. „A dreveni kosztyel, jag onyi tu sze po... *hogy is mongyam, beköltöztek, ta szi szpravili kosztyel s dreva. No a to*

bulo do caszu, ale potom sze rozletyelo, ta nyebulo take, jag teraz robja, zse *stabil*, jag to povegya...”
(És fatemplom volt, mikor ők be... hogy is mondjam, beköltöztek, akkor fából készítették templomot. Hát ez volt egy ideig, de utána szétesett, nem olyan volt, mint amit most építenek, hogy is mondják, hogy stabil...)

A kódváltás segítségével a narrátor ebben az esetben megmagyarázza a szlovák nyelven elhangzott nem teljes információt. A másik, egyszavas kódváltás indítéka a legmegfelelőbb szó kiválasztása.

3. „...ta to nyeznam, zse cso bulo temu, ale stiricet roki, *negyvenes évekbe lett átalakítva Bükkszentkeresztnek... bul ftedi front, vojna bula a stiricetpet decemberében megszűnt a háború, no ftedi prisli domu aj on, ta potom na jeszen zme sze zebrali...*”

(...én ezt nem tudom, hogy miért, de a negyvenes évek, negyvenes években lett átalakítva Bükkszentkeresztnek... akkor itt volt a front, háború volt és negyvenöt decemberében megszűnt a háború, hát ekkor jött haza ő is, majd ősszel egybe is keltünk...)

A kódváltás ebben a megnyilvánulásban minősítés, részletesebb magyarázat, azaz a beszélő részletezi, magyarázza az egyik kódon elhangzottakat.

4. „Terasz *nyeudvarlujú... zsijú szpolu, anyi sza nyenyi szpriszahane...*”

(Most nem udvarolnak, csak együtt élnek, meg sincsenek esküdvé...)

Kódkeveredés: a szlovák nyelv bázisán, a magyar ige alaktani szempontból is illeszkedik az átvevő nyelv rendszeréhez.

5. „Sati som mala dluhoke, bijele, aj slajer, a *csokor to ten bul, cso szom ze zahradi szberala. Nyebulo to, zse kupim paradni csokor.... Ale ajándék nyebarz bul. Aj ja som alig dosztala. Jeden palacsintasütő mi kupila, aj dva findzse, ale aj to lem, cso biztosan, hogy doma mali.*”

(Hosszú, fehér ruhám volt, fátylam is, és a csokor csak olyan, amit a kertből szedtem. Nem úgy volt, hogy parádés csokrot veszek... És ajándék sem nagyon volt. Én is alig kaptam. Egy palacsintasütőt vett nekem, két bögrét, de csak azt, ami biztosan otthon volt nekik.)

Kódkeveredés: a magyar főnevek (*csokor, ajándék, palacsintásütő*) grammatikailag is egységet alkotnak a bázisnyelvvvel, azaz alkalmazásukat normák írják elő.

Kódváltás: *alig; biztosan* interakciós mondatzó (módosítószó), társalgásszervező elemként funkcionálnak.

6. „Tu buli sicke, buli *iparose*, to buli take mozsne lugyi. Az *iparosok nagyra tartották magukat.*“

(Itt volt az összes iparos, ezek jómódú emberek voltak. Az iparosok nagyra tartották magukat.)

Kódkeveredés a szlovák nyelv bázisán: az *iparose* főnév szlovák esetragot kapott.

A kódváltás az üzenet minősítését, részletezését, magyarázatát és pontosítását szolgálja.

7. „Aj tu bula vojna, ta aj *Pest fölrobbantovali*, jag viziral...“

(Itt is háború volt, hát még Pestet is fölrobbantották, hogy nézett ki...)

Kódkeveredés: a magyar ige szlovák igeraggal ellátva tökéletesen illeszkedik a szlovák grammatikai rendszerhez.

8. „...a sicko szme *beszerzovali*...“ (Mindent beszereztünk.)

Kódkeveredés: a 7. mondathoz hasonló példa.

9. „Bo Kovács Klárina matka, ona z Répásu bola *valósna*...“

(Mert Kovács Klári anyja Répásról származott.)

Kódkeveredés: a magyar „való” (származó jelentésű) melléknév szlovák (-na) képzővel történő ellátása.

10. „Aj bacsi Janova mama: nyemoszes Sundu vzaty. A *szülők nagyon akadályozták és ahhoz kellett menni, akit ők akartak.*“

(János bácsi anyja is azt mondta: nem veheted el a Sundát. A szülők nagyon akadályozták és ahhoz kellett menni, akit ők akartak.)

Kódváltás: a narrátor a szlovák nyelven elmondott üzenetet minősíti, kiegészíti és megmagyarázza magyar nyelven.

11. „A zse teraz sze priszahali nyedavno, a uzs mala *ilyen* velké gyefcse a to bulo *koszorúslány* a hlapec bul *izé*, druzsba.“

(És most nem rég esküdtek és már ilyen nagy lánya volt és az volt a *koszorúslány*, a fia meg *izé*, vőfély.)

Kódkeveredés (*koszorúslány*) és kódváltás is. Az *ilyen* és az *izé* kifejezések társalgásszervező elemek kötésként viselkednek.

12. „Aj on ohragyl celi kosztyel, aj *rendőrség*, cso pridu *nyaralovaty* a *rendelő* bul asz f dolinke, az üdülőkke, a vecser bul *rendelés*. Eviko, vecser zme hogyili gu doktora...”

(Ő kerítette be az egész templomot, és a rendőrséget (rendőrségi üdülőt) is, ahova nyaralni járnak és az orvosi rendelő egészen a völgyben volt, az üdülőtelepen és este volt a rendelés.)

Egyszavas kódváltás: *az üdülőkke*.

Kódkeveredés: *nyaralovaty, rendelő, rendőrség, rendelés*, de a magyarul elhangzott főnevek akár egyszavas kódváltásnak is tekinthetők.

13. „Moja szvekra potom mi otkázali, zse ja som nyenyi gunyho *valósna*.”

(Az anyósom azt üzenté, hogy nem vagyok a fiához való.)

Kódkeveredés: a *valósna* (hozzá való, hozzá illő jelentésű) melléknév szlovák képzővel ellátott alakja grammatikailag illeszkedik a bázismondathoz.

14. „Aj szvekra sze vidala za ucsityela, *kántortanító* bul. A do Kisgyuru isli bivaty. A szvekrin otyec bul *vadőr*. Onyi buli f horoh, buli *vadászovaty*.”

(Az anyós férjhez ment egy tanítóhoz, kántortanító volt. Kisgyőrbe mentek lakni. Az anyós apja vadőr volt. Az erdőbe ment vadászni.)

Kódkeveredés: *do Kisgyuru, vadőr, vadászovaty*.

Kódváltás: „*kántortanító* volt” – ezzel a szókapcsolattal az elbeszélő megismétli, ily módon részletezi és megmagyarázza az előző kódon elhangzott információt.

15. „Mlada robila *hentesboltban*.”

(A fiatalasszony hentesboltban dolgozott.)

Egyszavas kódváltás.

16. „Miskovci na *állomásu* kricsim, zse „*hordár*”!”

(A miskolci állomáson elkiáltottam magam, hogy Hordár!)

Kódkeveredés: *na állomásu*. A magyar főnév szlovák esetragot (egyes szám, helyhatározós eset) kapott.

Kódváltás: a mesélő önmagát idézi – „*hordár*”! –, ami egyben megszólításként is funkcionál.

17. „Szvekra *fintorgovala*. Na, jól van. Szvekra, to je szvekra.”

(Az anyósom fintorgott. Na, jól van. Az anyós, csak anyós.)

Kódkeveredés: *fintorgovala* – a magyar ige szlovák igeraggal ellátva illeszkedik a szlovák grammatikai rendszerhez.

Kódváltás: *Na, jól van.* A közbevetés segítségével az elbeszélő kilép a személytelen narrátor szerepéből, hogy megjegyzést tegyen.

18. „*Na cestu nakladali ohnya, kegy isla mlada. Az út közben, amikor a menyasszony jött.*”

(Az úton tüzet raktak, mikor jött a menyasszony. Az út közben, amikor a menyasszony jött.)

Kódváltás: a narrátor minősíti az elmondottakat, részletezi az üzenetet és megismétli az egyik kódon elhangzott információt.

19. „*Plenki nyebuli, len rongye.*”

(Nem volt pelenka, csak rongyok.)

Kódkeveredés: *rongye* – a magyar főnév szlovák többes számú esetraggal van ellátva.

20. „*Podesva Márta, Lujza aj Marisa tam bivali, ggye Fánikina matka, kegy bul front. Ahol a rózsahegy Terikéék laktak, Kömlei nagymama, hát ez neked is rokon volt és jöttek oda a lányok, mert az oroszok azt mondták, hogy jöjjenek krumplit pucolni.*”

(Podesva Márta, Lujza és Marisa is ott laktak, ahol Fánika anyja, amikor itt volt a front. Ahol a rózsahegy Terikéék laktak, Kömlei nagymama, hát ez neked is rokon volt és jöttek oda a lányok, mert az oroszok azt mondták, hogy jöjjenek krumplit pucolni.)

A kódváltás részben megismétlése az előző kódon elhangzott információnak, de közbevetésnek, minősítésnek és magyarázatnak is tekinthető.

21. „*Mondta nekik nagymama: tu pocsuvajtye, ictye domu, bo uvigyitye, zse nyedobre obsztojitye.*”

(Mondta nekik nagymama: hallgassatok ide, menjetek haza, mert meglátjátok, hogy pórul fogtok járni.)

A kódváltás segítségével a narrátor felvezeti, előkészíti az idézetet.

22. „*Most leszek hat hónap múlva, ha elérem a kilencvenet. Na pana Boha to treba bizovaty, zse csi to bugye alebo nyebugye, bo to je escse barsz gyaleko.*”

(Most leszek hat hónap múlva, ha elérem a kilencvenet. Az Úristenre kell ezt bízni, hogy megérem-e vagy sem, mert ez még nagyon messze van.)

Kódkeveredés: *bizovaty* – a magyar (bíz) ige szlovák főnévi igenévként szerepel.

Kódváltás: *Most leszek hat hónap múlva, ha elérem a kilencvenet.*
A mesélő a másik kódon elhangzott információt egészíti ki.

23. „Dvanacty gyetyi szme buli, kegy szvatek prisol, krasun, velka noc, ftedi trebalo iszty do kosztyela a *gyónovaty*... to bulo vekse nam, zse od mami szme szi muszeli *bocsánat pitaty*.“

(Tizenketten voltunk gyerekek, amikor jöttek az ünnepek: karácsony, húsvét, akkor menni kellett a templomba gyónni, többnyire bocsánatot kellett kérni anyánktól.)

Kódkeveredés: *gyónovaty* - a magyar gyónni ige szlovák főnévi igenévi képzővel; *bocsánat pitaty* (bocsánatot kérni) - a szlovák *pitaty* (kér) igét magyar vonzattal (*bocsánat*) látta el az elbeszélő, amely vonzatot a szlovák grammatika szabályai szerint tárgyesetbe tett.

24. „Aj szvatki, aj moja mama buli take *vallásos*, jak ja som...
Gye onyi szegyeli f kosztyele, tam szegyim ja.“

(A nászasszonyom és az édesanyám is olyan vallásos volt, mint ahol ők ültek a templomban, ott ülök én is.)

Egyszavas kódváltás: *vallásos*.

25. „Negyven év *letaposovali do gyáru* peso! A dvanacty gyetyi vihovali a nazad iduc *hátizsák donyeszli*, jegyenyi, bo szklep nyebul.“

(Negyven évet letapostak gyalog a gyárba! És tizenkét gyereket neveltek fel és hazafele jövet hátizsákban hozták az ennivalót, mert nem volt bolt.)

Kódkeveredés: *letaposovali do gyáru* - a magyar letapos ige szlovák igeraggal való ellátása; *do gyáru* - a gyár főnév szlovák élettelen, hímnemű főnévként történő ragozása egyes szám birtokos esetben; *hátizsák donyeszli* - a *hátizsák* főnév szlovákul tárgyesetben értendő.

26. „Tato buli taki hirtelen.“ (Apa olyan hirtelen ember volt.)
Egyszavas kódváltás: *hirtelen*.

27. „Vigyeli mu *pogépelovanu* rity a Mezei Béla bácsi szpival: *Varró kislány csörgeti a gépét*.“

(Látták, hogy géppel össze van varrva a nadrágja a fenekén és Mezei Béla bácsi azt énekelte: Varró kislány csörgeti a gépét.)

Kódkeveredés: *pogépelovanú* - a *gép* (varrógéppel összevarr jelentésű) ige szlovák prefixummal és szuffixummal ellátott participiuma.

Kódváltás: *Mezei Béla bácsi, Varró kislány csörgeti a gépét. Az elbeszélő idézetet közöl.*

28. „A tak *sutyiba* zedol.” (És így *sutyiba* megette.)

Egyszavas kódváltás.

29. „*Nyolcvanöt éves* bula a na *jablonye* vizsela.”

(*Nyolcvanöt éves* volt és az *almafán* lógott.)

Kódváltás: *Nyolcvanöt éves* bula.

30. „*Keservesen* szme *zsili*, to *biztos...*” (Keservesen éltünk, az *biztos...*)

Az egyszavas kódváltások: egy lexikai alak, kifejezés, diskurzusjegy a kitöltést szolgálják.

31. „*Mátyás Rezsővöva* *zsena*, *Pikinek* az *anyukája*, *hát őtőle lehetett kapni zocsot.*”

(*Mátyás Rezső felesége*, *Pikinek* az *anyukája*, *hát őtőle* lehetett kapni szemmel verést.)

Kódváltás: a narrátor kiegészíti, részletezi és megmagyarázza a korábban elhangzott információt.

Kódkeveredés: *kapni zocsot*. A szlovák *z očí*, kifejezés szó szerint szemből származó, szemből kapott rontást jelent. Ezt a pozíciós szerkezetet egyetlen fogalomként, egy főnévként értelmezik a helyi nyelvjárás beszélők, amelyet ebben az esetben magyar tárgyraggal látott el az adatközlő.

32. „És akkor *Anettet* is mostam. *Soli ocsi*, *hovno szkocsi do piszkoz.*”

(És akkor *Anettet* is megmostam. *Só* a szembe, *szar* a szájba.)

Kódváltás: az elbeszélő idézi a szemmel verés elhárítása ellen alkalmazott ráolvasási formulát.

33. „*Bula szvagyba* aj *menyasszony* sati szom szi sila. Ja som jej kúpila *anyag*, tak szom jej usila sati.”

(Az esküvőre is én varrtam a menyasszonyi ruhát. Én vettem meg a ruhaanyagot neki, és meg is varrtam neki a ruhát.)

Egyszavas kódváltás: *menyasszony* sati.

Kódkeveredés: kúpila *anyag* (ruhaanyagot) – tárgyesetben értendő.

34. „Dal nám *körmös*.” (Körmöst adott nekünk.)

Kódkeveredés: *körmös* – tárgyesetben értendő.

35. „*Uzs tizenkét éves* som bula, *uzs szom Pesten* aj bula.”

(Már tizenkét éves voltam, amikor már *Pesten* voltam.)

Kódváltás: *tizenkét éves, Pesten* – a nyelvcsere kísérő jelenségei.

36. „Cigánybanda kricsala, zse enyém a menyasszony. Na de akkor 160 forint nagy pénz volt, lovat lehetett rajta venni.”

(A cigánybanda kiabálta, hogy enyém a menyasszony. Na de akkor 160 forint nagy pénz volt, lovat lehetett rajta venni.)

A kódváltás első része idézet, a folytatásban az elbeszélő megmagyarázza és kiegészíti a korábban más kódon elmondott információt.

37. „Mnye otyec dal jeden szobabútor, érdekes, hogy nekem is, Valika néninek is két szekrényt, asztalt, két széket, két ágyat, két éjjeliszekrényt és ez nagyon szép volt apántól, zse mi szme dosztali ten darunek.”

(Nekem adott apám egy szobabútor, érdekes, hogy nekem is, Valika néninek is két szekrényt, asztalt, két széket, két ágyat, két éjjeliszekrényt és ez nagyon szép volt apántól, hogy mi kaptuk ezt az ajándékot.

Kódkeveredés a szlovák nyelv bázisán. „...jeden szobabútor – tárgyesetben értendő.

A kódváltás ebben az esetben közbevetésnek tekinthető, amelynek segítségével a narrátor kiegészíti az elmondottakat: *érdekes, hogy nekem is, Valika néninek is két szekrényt, asztalt, két széket, két ágyat, két éjjeliszekrényt és ez nagyon szép volt apántól...*

38. „Mert akkor nagyon szpiváltak.” (Mert akkor nagyon énekeltek.)

Kódkeveredés, de a magyar nyelv bázisán. A szlovák *szpivaty* (énekel) ige magyar igeragokkal ellátott alakja.

A tanulmányban 38 szlovák bázisnyelvű megnyilatkozásban szemléltettük és elemeztük a kódváltás leggyakoribb típusait. Összegzésül elmondható, hogy a бүккшенткерешти stabil két-nyelvű adatközlők megnyilatkozásaiban a kódváltás leggyakrabban a közbevetést, idézést, kiváltást, kötetést, minősítést és a személyes álláspont kifejezését szolgálja.

A kódkeveredés és a kódváltás számos további – nemcsak nyelvészeti, szociolingvisztikai – kérdést vet fel, amelyek megválaszolása közelebb viheti a kutatókat az okok és indítékok feltárásához.

BIBLIOGRÁFIA

- BORBÉLY Anna, 2001: *Nyelvcseré*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztálya.
- BARTHA Csilla, 1999: *A kétnyelvűség alapkérdései*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- KIRÁLY Péter, 2001: *A nyelvkeveredés*. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke.
- UHRINOVÁ Alžbeta, 2011: *Súčasná slovenská jazyková situácia v Maďarsku*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko.
- WARDHAUGH Ronald, 2002: *Szociolingvisztika*. Budapest: Osiris.

Adatközlők:

- † Borsodiné Bükkhegyi Mária
Czeglédiné Hegedűs Aranka (Frida)
Erdődiné Radványi Ilona
Pálfiné Szécsényi Klára
Kőrösiné Máttyás Aranka
Orliczkiné Szécsényi Ella